

ΑΡΧΕΙΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΕΤΟΣ 46ον (1966)
ΤΟΜΟΣ 46ος

ΤΕΥΧΟΣ Β'
ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΡΕΙΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΙ ΤΗΣ GENERAL THEORY ΤΟΥ KEYNES*

*Υπό Ν. ΚΟΝΔΥΛΗ

Τὸ ἐρχόμενον ἔτος συμπληροῦνται τρεῖς δεκαετίαι ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἔργου τοῦ John Maynard Keynes «The general theory of employment, interest, and money», ἡ συμβολὴ τοῦ ὁποίου εἰς τὴν οἰκονομικὴν σκέψιν καὶ ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν ὑπῆρξεν μία σημαντικὴ — ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἴσως — ἐπαναστάσεων τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐν ὄψει τῆς συμπληρώσεως αὐτῆς τῆς τριακονταετίας ὁ Robert Lekachman, Καθηγητῆς τῆς Οἰκονομικῆς καὶ Πρόεδρος τοῦ Barnard College τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Columbia, προέβη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀνωτέρω ἔργου, περιλαμβάνοντος ἄρθρα, μελέτας καὶ συμβολὰς τῶν D. G. Champernowne, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge, G. Haberler, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard καὶ Προέδρου τῆς American Economic Association, Sir Roy Harrod, τοῦ Πανεπιστημίου Oxford, A. P. Lerner, τοῦ Michigan State University, W. B. Reddaway, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge, A. Robinson, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge, P. A. Samuelson, τοῦ M. I. T., P. M. Sweezy, ἐκδότου τοῦ Monthly Review καὶ τέως Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard καὶ J. Viner, ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Princeton.

Τὸ ἔργον χωρίζεται εἰς τρία μέρη: «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ θεωρία του», «Ἡ δεκαετία τοῦ 1930 καὶ ἡ δεκαετία τοῦ 1960» καὶ «Ἡ δεκαετία τοῦ 1940 καὶ ἡ δεκαετία τοῦ 1960».

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁ E.A.G. Robinson δίδει μίαν ἐκτεταμένην βιογραφίαν (75 περίπου σελίδων) τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Ἐπιστήμονος, ὅχι τόσο δι' ἀναφορᾶς καὶ ἀναλύσεως στοιχείων καὶ γεγονότων ἐκ τῆς ζωῆς του, ὅσον δι' ἐπισημάνσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔζησεν, ἀνεπτύχθη, εἰργάσθη καὶ ἐδημιούργησεν ὁ Λόρδος Keynes. Ὁ συγγραφεὺς ἐπισημαίνει ἰδιαιτέρως τὰς κοινωνικὰς, πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτησαν μετὰ τὸν Πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον

* Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐργασίας τοῦ R. Lekachman: Keynes' General Theory. Report of three decades. Milan and Co. Ltd, New York 1964.

και τὰ προβλήματα, τὰ ὅποια αἰ συνθῆκαι αὐται ἐδημιούργησαν και τὰ ὅποια ὁ Keynes ἠσθάνετο ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιλυθοῦν ἱκανοποιητικῶς ὑπὸ τῆς ἐπικρατοῦσης τότε οἰκονομικῆς θεωρίας. "Ἀνθρωπος μὲ βαθεῖαν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἔρευναν και τὴν πρωτοτυπίαν, μὲ καθαρὰν και ταξινομημένην σκέψιν, περίφημος μαθηματικὸς ἐκ κλίσεως και μορφώσεως, συνελάμβανε τὰ προβλήματα εἰς τὸ βάθος των και ἀποφεύγων τὰς «ποιοτικὰς» ἐκφράσεις και προβολὰς προσήγγιζε τὰ στοιχεῖα τῆς λύσεως μὲ συγκεκριμένην, «ποσοτικὴν» ἀπεικόνισιν. Ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης του συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν, πέριξ αὐτοῦ, ἐνὸς κύκλου ἐκ τῶν γνωστοτέρων οἰκονομολόγων τῆς ἐποχῆς μας, ὡς ὁ Sheppard, ὁ Selwyn, ὁ Ρίγου κ.ἄ. "Ἀν και τὸ πλεόν γνωστὸν ἔργον του ὑπῆρξεν ἡ πολύχροτος Γενικὴ Θεωρία, ἡ ὑπόλοιπος συγγραφικὴ του ἐργασία ὑπῆρξεν τεραστία και ἡ συμβολὴ τῆς εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν σκέψιν και εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἐπιστήμης τόσον σημαντικὴ, ὥστε εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Keynes θὰ ἦτο σήμερον ἐξ ἴσου γνωστὸς και ἄνευ τῆς Γενικῆς του Θεωρίας. Τὸ 1912, εἰς ἡλικίαν 29 ἐτῶν, ἰδρυσε τὸ περίφημον Economic Journal, τὸ 1913 ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον του ἔργον, Indian Currency and Finance, και τὸ 1919 ἐξέδωκε τὸ προφητικὸν του βιβλίον Economic Consequences of the Peace, εἰς τὸ ὅποιον προέβλεπε τὰς οἰκονομικὰς ἐξελίξεις κατὰ τὸ διάστημα τοῦ μεσοπολέμου και προέτεινε μέτρα ἀντιμετωπίσεως τῶν σχετικῶν προβλημάτων. Τὸ ἔργον του A Treatise on Probability (1921) διήνοιξε νέας ὁδοὺς εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην και εἰς τὰς ἐφαρμογὰς αὐτῆς πρὸς μελέτην τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, τῶν ὁποίων ἡ συμπεριφορὰ και ἐξελίξεις, ὡς γνωστὸν, δύνανται μόνον νὰ πιθανολογηθοῦν, λόγῳ τῆς εἰσδοχῆς ἀσταθμητῶν και ἀπροσπελάστων παραγόντων, ὡς ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Robinson ἐξετάζει ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐρώτημα ἐὰν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπῆρχεν ἡ Γενικὴ Θεωρία χωρὶς τὸν Keynes. Ἀναφερόμενος εἰς τὸ γενικώτερον ἱστορικὸν αὐτῆς ἀναλύει τὰς ἐργασίας προγενεστέρας ἢ συγχρόνου τοῦ Keynes ἐπὶ ὠρισμένων ἐκ τῶν θεμάτων, τὰ ὅποια ἀργότερον περιελήφθησαν εἰς τὴν Γενικὴν Θεωρίαν. Ἰδιαιτέρα μνεῖα γίνεται τῆς ἐργασίας τοῦ Robertson (Banking Policy and the Price Level, 1926), εἰς τὴν ὁποίαν διὰ πρῶτην φορὰν ἐπιχειρεῖται ἡ σαφὴς διάκρισις μεταξὺ πράξεως ἀποταμιεύσεως και πράξεως ἐπενδύσεως και τῆς ἐργασίας τοῦ Kahn ἐπὶ τοῦ πολλαπλασιαστοῦ και τῆς αὐτομάτου ἐξισώσεως ἀποταμιεύσεως και ἐπενδύσεως (1931). Παρὰ τὰς μεμονωμένας ταύτας συμβολὰς, ὁ συγγραφεὺς διακηρύττει τὴν πεποίθησίν του ὅτι ἄνευ τοῦ Keynes δὲν θὰ εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἡ Γενικὴ Θεωρία και δὲν θὰ εἶχεν ἐπέλθει ἡ γνωστὴ ὡς «κεῦνσιανὴ ἐπανάστασις» ἀναμόρφωσις τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς. Ἡ Γενικὴ Θεωρία ἐχρειάζετο ἕνα Keynes διὰ νὰ ἐμφανισθῆ — ὅχι ἀπλῶς ἕνα συλλογέα και ταξινομητὴν ἐπὶ μέρους ἐργασιῶν. ἀλλ' ἕνα ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναλύσῃ αὐτὰς εἰς βάθος, νὰ τὰς συμ-

πληρώσει καὶ τὰς συνδέσει εἰς ἐνιαῖον ἄρμονικὸν σύνολον, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἐνότητα καὶ ἀλληλουχίαν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ, τὸ ἔργον τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ διαθέτῃ τὰς ἐξαιρετικὰς ἰκανότητάς, τὰς ὁποίας ὁ Keynes διέθετεν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ὁ W. B. Reddaway παραθέτει ἄρθρον του ἐπὶ τῆς Γενικῆς Θεωρίας, δημοσιευθὲν ἅμα τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Keynes τὸ 1936, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιχειρεῖται σύνδεσις τῶν κεῖνσιανῶν ἀπόψεων πρὸς τὸν κλαστικισμὸν καὶ τὸν νεοκλαστικισμὸν, καὶ τὰς σκέψεις του τὸ 1963 ἐπὶ τῆς κεῖνσιανῆς ἀναλύσεως καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς εἰς μίαν διευθυνομένην οἰκονομίαν, ἐξετάζων ἰδιαιτέρως τὴν εἰσοδογὴν τοῦ παράγοντος «κυβέρνησις» ἐντὸς τῆς κεῖνσιανῆς οἰκονομικῆς καὶ δευτερευόντως τὴν στατικὴν φύσιν τῆς κεῖνσιανῆς ἀναλύσεως καὶ τοὺς παράγοντας τοὺς προσδιορίζοντας τὰς ἐπενδύσεις. Τὴν σχέσιν τῆς κεῖνσιανῆς θεωρίας πρὸς τὴν παραδοσιακὴν θεωρίαν ἐξετάζει ἐπίσης εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὁ R. F. Harrod, παραθέτων μελέτην του δημοσιευθεῖσαν τὸ 1937, προβαίνει δὲ εἰς ἀνασκόπησιν τῶν κεῖνσιανῶν ἀπόψεων τὸ 1963, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐξελίξεων τούτων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Keynes καθιερώθη ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς καλουμένης «μακροοικονομικῆς». Τὸ δεύτερον μέρος συνεχίζεται μὲ δύο συμβολὰς τοῦ D. G. Champernowne ἐπὶ τῆς κλασσικῆς καὶ τῆς κεῖνσιανῆς ἀναλύσεως τῆς βασικῆς καὶ νομισματικῆς ὑποαπασχολήσεως καὶ ἀνεργίας (1936) καὶ ἐπὶ τῶν προσδοκιῶν καὶ τῶν συνδέσεων τοῦ οἰκονομικοῦ παρόντος καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ μέλλοντος (1963), μὲ δύο συμβολὰς τοῦ A. P. Lerner (ἡ Γενικὴ Θεωρία, 1936 καὶ ἡ κεῖνσιανὴ οἰκονομικὴ τοῦ 1960, 1963) καὶ μὲ δύο συμβολὰς τοῦ J. Viner (ὁ Keynes καὶ τὰ αἷτια τῆς ὑποαπασχολήσεως, 1936, καὶ σχόλια ἐπὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς, 1963).

Εἰς τὸ τρίτον μέρος ὁ G. Haberler παραθέτει δύο συμβολὰς του : «Ἡ Γενικὴ Θεωρία μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεώς της» (1946) καὶ «Δεκαεὶ ἔτη ἀργότερον» (1962), ὁ P. M. Sweezy δύο συμβολὰς : «John Maynard Keynes» (1946) καὶ «Τὸ πρῶτον τέταρτον αἰῶνος» (1963) καὶ ὁ P. A. Samuelson δύο συμβολὰς : «Ἡ Γενικὴ Θεωρία» (1946) καὶ «Μία συνοπτικὴ διερεύνησις τῶν μετα-κεῖνσιανῶν ἐξελίξεων» (1963). Θὰ ἦτο νομιζόμενον σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ κυριώτερα σημεῖα τῶν δύο συμβολῶν τοῦ Sweezy, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν τὴν σύγχρονον μαρξιστικὴν θεώρησιν τῶν κεῖνσιανῶν ἀπόψεων καὶ τῆς δευτέρας συμβολῆς τοῦ Samuelson, ἀναφερομένης εἰς τὰς θεωρητικὰς ἐργασίας καὶ ἐφαρμογὰς ἐπὶ τῶν κεῖνσιανῶν ἀντιλήψεων μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς Γενικῆς Θεωρίας καὶ μετὰ τὸν Keynes (θανόντα, ὡς γνωστόν, τὸ 1946).

Ὁ Paul M. Sweezy εἶναι εἰς ἕκ τῶν ὀλιγαριθμῶν Ἀμερικανῶν ἀκαδημαϊκῶν νεομαρξιστῶν. Συνεκδότης τοῦ ἀνεξαρτήτου σοσιαλιστικοῦ περιοδικοῦ Monthly Review καὶ τέως μέλος τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Οἴκο-

νομικού Τμήματος του Harvard, είναι γνωστός διὰ τὰ ἔργα του Monopoly and Competition in the English Coal Trade, The Theory of Capitalist Development, Socialism, The Present as a History καί, μετὰ τοῦ Leo Huberman, Cuba : Anatomy of a Revolution. Ὁ Sweezy ἀναγνωρίζει τὸν Keynes ὡς μίαν ἐκ τῶν μεγαλύτερων μορφῶν τῆς συγχρόνου ἱστορῆς καὶ ὡς τὸν μεγαλύτερον οἰκονομολόγον τῆς «καπιταλιστικῆς σχολῆς», ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ricardo. Νεοκλαστικὸς ἐκ μορφώσεως καὶ περιβάλλοντος, ὁ Keynes ἀνεμόρφωσε τὸν ὀρθόδοξον νεοκλασικισμόν διὰ τῆς ρητῆς ἀπορρίψεως τοῦ νόμου τοῦ Say (καθ' ὃν ἡ ζήτησις καὶ ἡ προσφορὰ ἐξισορροποῦνται αὐτομάτως, ἡ ἐμφάνισις ὑπερπαραγωγῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζήτησιν εἶναι ἀδύνατος καὶ τὸ χρῆμα ὑπεισέρχεται μόνον ὡς μέσον ἀποτελεσματικωτέρας ἀνταλλαγῆς), καὶ διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξον οἰκονομικὴν, ὡς τὴν ἀπεκάλει, δὲν συνέπιπτε πάντοτε νὰ ταυτίζωνται τὰ ἰδιωτικὰ πρὸς τὰ κοινωνικὰ συμφέροντα. Ἡ μερική, κατὰ τὸν Sweezy, σύνδεσις τῆς θεωρίας τοῦ καπιταλισμοῦ πρὸς τὴν πραγματικὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχεν ὁ Keynes, ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος λόγος τῆς τοσαύτης ἐκτιμῆσεώς του ὑπὸ τῶν δυτικῶν οἰκονομολόγων, τοὺς ὁποίους ἀπήλλαξεν ἐκ τῆς τυραννίας ἐνὸς ἀρνητικοῦ δόγματος — κατὰ βάσιν τοῦ νόμου τοῦ Say. Ὁ Sweezy θεωρεῖ ὅτι ἡ τοιαύτη ἀποθετικὴ συμβολὴ τοῦ Keynes εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καπιταλιστικῆς θεωρίας εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα ἀντιστοίχων θετικῶν συμβολῶν του. Ἡ ἀποθετικὴ αὐτὴ συμβολὴ συνέτεινεν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς κρίσεως καὶ τῆς ἀνεργίας ὡς κανονικῶν φαινομένων τοῦ φιλελευθέρου οἰκονομικοῦ συστήματος καὶ κατέρριψε τὸν μῦθον τῆς αὐτομάτου ἀρμονίας μεταξὺ ἰδιωτικῶν καὶ κοινωνικῶν συμφερόντων, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ λιμπεραλισμοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλά, κατὰ τὸν Sweezy, ἡ κριτικὴ τοῦ Keynes ἐπὶ τοῦ ὑφισταμένου συστήματος περατοῦται εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον. Ὁ Keynes ἐπίστευεν ὅτι τὸ πρόβλημα δὲν ἦτο ἡ ἀποτυχία τοῦ καπιταλισμοῦ ὡς κοινωνικοῦ συστήματος, ἀλλ' ἡ ἀποτυχία τῆς συλλήψεως καὶ ἐφαρμογῆς μέτρων ἀποφυγῆς καὶ ἀμβλύνσεως τῶν μειονεκτημάτων του — χαρακτηριστικῶς, «a failure of Intelligence and not a breakdown of the social system». Κρίνων τὸν Keynes, ὁ Sweezy ἰσχυρίζεται ὅτι εἶχεν ἄγνοιαν τῶν μαρξιστικῶν σχέσεων καὶ ἀπόψεων, ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ κοινωνικῆς παραδόσεως ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνετράφη καὶ ἔζησε καὶ ἡ ὁποία ἀξιοματικῶς δέχεται τὸν καπιταλισμόν ὡς τὸ μόνον σχῆμα μιᾶς πολιτισμένης κοινωνίας, ὅτι οὐδέποτε ἐθεώρησε τὸ σύστημα ὡς ὀλότητα, οὐδέποτε ἐμελέτησε τὴν οἰκονομίαν εἰς τὰς ἱστορικὰς της βάσεις καὶ οὐδέποτε ἐξετίμησεν ἐπαρκῶς τὴν σχέσιν μεταξὺ οἰκονομικῶν φαινομένων ἀφ' ἐνὸς καὶ τεχνολογικῶν, πολιτικῶν καὶ πολιτιστικῶν φαινομένων ἀφ' ἑτέρου. Ἡ κεῖνσιανὴ θεωρία καὶ ἰδιαιτέρως ἡ θεωρία τῶν ἐπενδύσεων, δὲν ἔδωσεν ἐπαρκῆ ἐξήγησιν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ ἐξαιρετικοῦ βάθους καὶ τῆς μακρᾶς διαρκείας τῆς μεγάλης

κρίσεως τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς δεκαετίας τοῦ 1930 καὶ δὲν ἐξηγεῖ τὸ πρόβλημα τῆς στασιμότητος τῶν ἀνεπτυγμένων καπιταλιστικῶν οἰκονομιῶν. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Keynes εὐρεῖα εἰσαγωγή τῶν μαθηματικῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην εἰς οὐδέν, κατὰ τὸν Sweezy, συνέβαλεν εἰς τὴν κατάνοησιν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Ἡ συμβολὴ τοῦ Keynes ἐν προκειμένῳ συνίσταται, εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν συγχρόνων γιγαντιαίων καπιταλιστικῶν ἐπιχειρήσεων, δι' ἐνὸς ἐπὶ πλέον στρατηγικοῦ ὄπλου, πρὸς μεγιστοποιήσιν τῶν κερδῶν των καὶ οὕτως εἰς ἔντασιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ Sweezy, ἐξ ἄλλου, ἀποφαίνεται ἐνθουσιαστικῶς ὑπὲρ τῆς ἀξίας τῶν μεθόδων τούτων διὰ τὴν σχεδιασμένην σοσιαλιστικὴν οἰκονομίαν.

Τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὅποιον καταλήγει ὁ Sweezy, εἶναι ὅτι ὁ Keynes ὑπῆρξεν ὁ ἀξιολογώτερος μαχητὴς τοῦ καπιταλισμοῦ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ὁ κυριώτερος ἀναπροσαρμοστὴς καὶ ἀναμορφωτὴς τοῦ συστήματος. Ἰπὸ τὴν ἀποψίν αὐτὴν, αἱ τιμαί, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἀπεδόθησαν ὑπὸ τοῦ καπιταλιστικοῦ στρατοπέδου εἶναι ἀπολύτως δίκαιαι. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτὴν ἀποψίν ὁ Keynes, κατὰ τὸν Sweezy, δὲν ἔπραξεν ἄλλο τι παρὰ νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος — τὴν μετάβασιν, δηλαδὴ, κατὰ τὴν μαρξιστικὴν θεωρίαν, ἀπὸ τοῦ καπιταλισμοῦ εἰς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ τὸν κομμουνισμὸν. Ὁ Keynes ὑπῆρξεν ὁ ἰατρός, ὁ ὁποῖος εὗρε καὶ ἐφήρμοσε θεραπείαν παρατείνουσαν τὸν χρόνον ζωῆς τοῦ ἀσθενοῦς — τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, μὲ συνέπειαν τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς ὑριστικῆς θεραπείας — τῆς καταρρέουσεως τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τῆς ὑποκαταστάσεώς του ὑπὸ ἄλλων κοινωνικῶν συστημάτων.

Ὁ Paul Samuelson δὲν εἶναι μόνον γνωστός — πιθανῶς ὁ γνωστότερος οἰκονομολόγος εἰς τὸν κόσμον σήμερον — διὰ τὰ ἔργα του καὶ τὰς συμβολάς του εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γλαφυρότητα καὶ ἐπαγωγικότητα τῶν γραπτῶν του, ἰδιότητες αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν εὐχάριστον τὴν ἀνάγνωσιν καὶ εὐληπτον τὴν οὐσίαν καὶ τοῦ πλέον δυσχεροῦς θέματος, τὸ ὅποιον ἐκάστοτε παρουσιάζει. Μὲ τὴν αὐτὴν γλαφυρότητα καὶ ἐπαγωγικότητα παρουσιάζονται καὶ αἱ δύο συμβολαί του εἰς τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν.

Τὰς μετα-κεϋνσιανὰς ἀπόψεις καὶ ἐξελίξεις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἀπεικονίζουν, κατὰ τὸν Samuelson, κυρίως καὶ βασικῶς αἱ ἐργασίαι τῶν J. S. Duesenberry, R. Eisner, M. Friedman, R. M. Goodwin, R. F. Kahn, N. Kaldor, S. Kuznets, F. Modigliani, A. Ando, L. Pasinetti, Don Patinkin, A. W. Phillips, A. C. Pigou, P. A. Samuelson καὶ R. M. Solow. Ὁ Pigou συνεπλήρωσε τὴν κεϋνσιανὴν θεωρίαν μὲ τὴν γνωστὴν ὡς «The Pigou effect» ἀποψίν του, καθ' ἣν ἡ πλήρης ἀπασχόλησις δύναται νὰ ἐπανεέλθῃ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, δι' ἐνὸς μηχανισμοῦ ὡς ὁ ἀκόλουθος: «Ἵποθέσωμεν ὅτι ἡ ὑποαπασχόλησις ὀδηγεῖ τοὺς χρηματικούς μισθοὺς καὶ τὸ ἐπίπεδον τιμῶν εἰς πτώσιν εἰς τὸ ἐν ἑκατοστὸν τοῦ προηγούμενου ὕψους των. Τότε ὁ

πραγματικὸς πλοῦτος τῶν ἀτόμων, ὁ ἀντικατοπτριζόμενος εἰς τὰ εἰς χεῖρας των χρηματικὰ μέσα, θὰ αὐξήθῃ εἰς τὸ ἑκατονταπλάσιον. Εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πραγματικοῦ τρέχοντος εἰσοδήματος, δυνάμεθα νὰ ἀναμενῶμεν ὅτι ἐν ἄτομον διαθέτον ἰκανὸν πραγματικὸν πλοῦτον θὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἀποταμιεύσῃ ὀλιγώτερον καὶ νὰ καταναλώσῃ περισσότερον. Τοῦτο δύναται νὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὰ κάτω τὸ ἐπίπεδον τῆς πραγματικῆς συνολικῆς κοινωνικῆς ἀποταμιεύσεως, ὥστε τοῦτο νὰ ἀνταποκριθῇ ἀκόμη καὶ εἰς ἐν χαμηλὸν πρόγραμμα ἐπενδύσεων εἰς πλήρη ἀπασχόλησιν». Μερικαὶ νύξεις τοῦ effect τούτου εἶχον γίνει παλαιότερον ὑπὸ τοῦ Haberler καὶ τοῦ Leontief, εἰς περαιτέρω δὲ διερευνήσιν του προέβησαν οἱ Lange, Don Patinkin καὶ Modigliani.

Μία σημαντικὴ ἐξέλιξις ὑπῆρξεν ἡ ἀποσαφήνισις τοῦ ρόλου τῶν κεφαλαιακῶν ἀποθεμάτων εἰς τὸν οἰκονομικὸν κύκλον, ρόλον τὸν ὁποῖον ἡ Γενικὴ Θεωρία ἐβλεπεν ἀπλῶς ὡς ὑπονοούμενον (implicit), ἀσχολουμένη ἐν προκειμένῳ περισσότερον μὲ τὰς κινήσεις τοῦ εἰσοδήματος. Ὁ Kaldor εἰργάσθη ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν κατασκευὴν ἐνὸς μὴ γραμμικοῦ ὑποδείγματος τοῦ κύκλου, εἰς τὸν ὁποῖον αἱ ἐπενδύσεις δεικνύονται ὡς εὐθεῖα συνάρτησις τοῦ ἐπιπέδου τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἀντιστρόφως τῶν κεφαλαιακῶν ἀποθεμάτων.

Ὁ Modigliani, ὁ Kuznets, ὁ Duesenberry κ.ἄ. εἰργάσθησαν ἐπὶ τῆς συναρτήσεως τῆς καταναλώσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγένοντο ἐκτεταμένοι καὶ μακροχρόνιοι ἔρευναι εἰς Η.Π.Α. καὶ ἀλλαχοῦ, ὑποβοηθηθεῖσαι ὑπὸ τῶν νέων οἰκονομετρικῶν μεθόδων καὶ τῆς χρήσεως τῶν ὑπολογιστικῶν μηχανῶν. Ἡ κεύθουσιανὴ συνάρτησις τῆς καταναλώσεως συνεπληρώθη οὕτω, μὲ μερικὰ ἐνδιαφέροντα, τεκμηριωμένα συμπεράσματα, ὡς π.χ. ὅτι τὸ μέρος τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον καταναλίσκει τις ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἐκ τῆς θέσεώς του ἐντὸς τῆς πυραμίδος τοῦ εἰσοδήματος, τῆς ἰδιαιτέρας του εἰσοδηματικῆς ὁμάδος, καὶ ὅτι τὸ πρόσκαιρον (transitory) εἰσόδημα ὀδηγεῖ εἰς μεγαλύτεραν ἀποταμίευσιν ἀπὸ ὅ,τι τὸ μόνιμον εἰσόδημα.

Ὁ Samuelson κλείνει τὴν συμβολὴν του ἐπὶ τῆς ἀναφορᾶς τῶν μετακεύθουσιανῶν ἐξελίξεων δι' ἐπισκοπήσεως τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς «πιέσεως κόστους» (cost-push problem), καθ' ὃ εἰς ἐπίπεδον ὑψηλῆς ἀπασχολήσεως δὲν ἐμφανίζονται ἀπλῶς ὑψηλὰ ἐπίπεδα μισθῶν καὶ τιμῶν, ἀλλ' αὐξανόμενοι μισθοὶ καὶ τιμαί. Τὸ πρόβλημα τοῦτο περικλείει θεσμολογικοὺς παράγοντας καὶ παρὰ τὰς ἐν προκειμένῳ σημαντικὰς ἐργασίας τῶν Beveridge, Solow, Samuelson κ.ἄ. παραμένει εἰσέτι ἄλυτον. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ γενικωτέρου προβλήματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐργάζεται ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ, ὑπὸ τὴν νεοκλασσικὴν, κατὰ τὸν Samuelson, σύνθεσιν τῆς : πῶς ἡ σύγχρονος κοινωνία θὰ δύναται συγχρόνως νὰ ἐπιτύχῃ πλήρη ἀπασχόλησιν, σταθερότητα τιμῶν καὶ συνεχῆ ἐπέκτασιν τῆς ἀναπτύξεώς της ὑπὸ καθεστῶς ἐλευθέρως ἀγορᾶς.

Πρόκειται περὶ μιᾶς ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφερούσης ἐκδόσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζονται αἱ βασικαὶ θέσεις καὶ ἀντιθέσεις, τὰς ὁποίας ἤγειρεν ἡ Γενικὴ Θεωρία. Ἄν καὶ — πιθανῶς λόγῳ τῆς πληθώρας καὶ τοῦ διαφορισμοῦ τῶν συμβολῶν, ἐν τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται — δὲν νομίζομεν ὅτι εἶναι ἐν ἀπολύτως καλῶς «ὀργανωμένον» βιβλίον, ὡς πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ διαδοχὴν τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, τὰ ὁποῖα διαπραγματεύεται, ἐν τούτους πιστεύομεν ὅτι θὰ εἶναι λίαν χρήσιμον εἰς κάθε οἰκονομολόγον.